

CERCETAREA ARHEOLOGICĂ DE LA BISERICĂ „SF. IONICĂ“ DIN TÎRGOVIȘTE

PETRU DIACONESCU

Cercetările arheologice complexe din cuprinsul fostului centru feudal al Tîrgoviștei coroborate cu amplele lucrări de restaurare începute cu Complexul „Curtea domnească“ și continuate cu bisericile „Tîrgului“ și „Stelea“ au impus atenției cercetătorilor și biserica „Sf. Ionică“ din str. Justiției nr. 6*.

Știrile documentare, fragmentare, nu pot elucida problema originilor monumentului în cauză. Ctitoric, după tradiție, a familiei Greceanu, este menționată pentru prima dată abia în 1764, cînd se arată că biserica din Slobozia domnească din Tîrgoviște, cu hramul „Tăierea capului Sf. Ioan“ a fost închinată mitropoliei. Degradîndu-se, a fost reparată în 1780 de banul Ianache Hrisoscoleu, apoi din nou în 1809, dărîmîndu-se bolta și tîmpla, de Atanasie Carabulea și în sfîrșit în 1860 de clucerul Nichita Formac. După 1900 a fost părăsită pînă la începerea lucrărilor de restaurare din anul 1972.¹ Știrile documentare nu au fost confirmate de cercetările noastre, diferitele etape de refacere a monumentului, descoperite de săpături fiind mai vechi, ceea ce ne face să credem că nu sînt identice cu cele menționate în documente.

Monumentul fiind prins în planul de restaurare și pentru definitivarea proiectului s-au impus cercetări arheologice pentru stabilirea formei inițiale, a diferitelor etape de construcție, precum și în vederea unei datări cit mai precise.

Săpăturile s-au desfășurat între 21 noiembrie — 10 decembrie 1973**, în care scop au fost trasate în interior, secțiunea SI de 14×1 m. pe axul longitudinal și caseta CI de 2×1 m., pe axul transversal.

* Au mai fost efectuate sondaje în anul 1966 de către Radu Gioglovan și în anul 1972 de către Gh. I. Cantacuzino.

1. Pentru bibliografia privind biserica „Sf. Ionică“ vezi Stoicescu Nicolae, Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), vol. 2, M-Z, Mitropolia Olteniei, p. 64 și notele 73, 74.

** Cercetările au fost efectuate la cererea Consiliului popular al municipiului Tîrgoviște.

Au fost descoperite o serie de gropi moderne în altar și pronaos, înmormintări în naos, pronaos și pridvor, ca și nivelul de construcție al bisericii.

În cele ce urmează vom prezenta ștrătigrafiă observată de noi în SI între metrii 3—6, ca și caseta C.I. (În rest, depunerile sînt deranjate). În general se prezintă astfel : deasupra pămîntului viu roșcat, la — 1 m. de nivelul actual se află stratul de humus feudal, cafeniu, urmat de un strat de arsură, a cărui grosime variază între 0,04—0,06 m., ce conține fragmente ceramice aparținînd secolelor XV—XVI, cărbune, pămînt ars, o birnă cu dimensiunile de 0,60x0,05 m. Acest nivel este urmat de o lentilă de lut galben, pe care se observă o nouă depunere identică celei de mai sus, de culoare neagră, tot cu multă arsură, cărbune și fragmente ceramice de secol XV—XVI. De remarcat că cele două straturi de culoare neagră se unesc formînd unul singur între metrii 3,60—4,20. (vezi profilul) Urmează o depunere groasă de 0,04m. de culoare cafeniu, nivelată de un strat de pietriș fin peste care se suprapune o fișie de lut galben, ce conține urme de pămînt ars și cărbune. După un strat cafeniu cu fragmente ceramice sporadice din secolul XVI, urmează nivelul de construcție al monumentului reprezentat printr-o dungă de var groasă de 0,01 m., apoi un strat de pămînt purtat peste care, la — 0,30 m. de nivelul actual al bisericii, s-a construit prima pardoseală. Peste pardoseală se află un strat de dărîmătură rezultat din distrugerea parțială, nivelat la rîndul lui de un nisip fin ce constituie suportul pentru ultima pardoseală, astăzi și ea în bună parte degradată ca urmare a părăsirii bisericii la începutul secolului nostru.

Monumentul a suferit mai tîrziu o serie de modificări atestate documentar după cum am arătat mai sus, dar care nu au fost depistate.

Cercetarea a stabilit forma inițială a bisericii. Ea corespunde unei construcții de tip navă, cu naosul mai mic decît cel actual, fără turlă și pridvor și cu intrarea prin latura de sud a pronaosului (De remarcat că această intrare este ornamentată cu arcade de piatră re-trase una din cealaltă, amintind de cadrul ușii de la fosta biserică franciscană „Sf. Maria“, actualmente la biserică „Crețulescu“ Similitudini mai prezintă și cu portalul intrării la biserică „Stelea“². Stilul gotic în care este ornamentată intrarea în cauză constituie un indiciu în privința vechimii monumentului nostru). Biserica mai posedă încă o intrare pe axul longitudinal ce prezintă pragul la ace-

2. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, vol. 3, Epoca de tranziție. Domnia lui Matei Basarab, în B.C.M.I., an XXV (1933), fasc. 71-74, p. 38-39, 77-78 și Pavel Chihala, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 352—368.

lași nivel cu al primei pardoseli, indiciu că a funcționat în prima fază de existență a bisericii, dar nu putem spune cu ce prilej a fost deschisă.

Temelia zidului de incintă își are talpa la — 1,70 m. de nivelul actual și este construită din bolovani aruncați în mortar; elevația din cărămidă ridicată pe aceleași dimensiuni ca și fundația, începe de la nivelul de construcție al monumentului. Nu a fost surprinsă prima catapeteasmă, în schimb a fost dezvelită masa altarului, din cărămidă, de formă patrată, cu latura de 0,80 m. Tot fazei inițiale îi aparține și prima pardoseală la — 0,30 m. de nivelul actual al bisericii, construită din plăci de cărămidă hexagonale cu dimensiunile de 0,10 x 0,03 m., așezate pe un pat de mortar a cărui grosime variază între 0,02—0,03 m.

O problemă rămasă deschisă este ridicată de mormintele descoperite în naosul și pronaosul bisericii „Sf. Ionică“. Nu este lămurită nici datarea înmormintărilor din pridvor (M 1 și M 2), inventarul lor neputând fi încadrat stratigrafic și cronologic (cele două morminte sînt suprapuse). Dacă cercetările viitoare vor stabili o relație cronologică între M 1 și mormintele din naos și pronaos, în eventualitatea că ele sînt contemporane atunci va reieși clar că biserica a fost construită pe un cimitir ce își încetase funcționarea la construirea monumentului cercetat care a deranjat morții din interiorul lui în timpul construcției (vezi profilul)

O nouă fază de construcție este refacerea realizată după distrugerea parțială a acestuia. Peste dărîmătură se așterne un strat de nisip, ce constituie suportul noii pardoseli, din cărămizi dreptunghiulare cu dimensiunile de 0,215x0,185x0,04 m. Se obține astfel ridicarea nivelului de călcare al bisericii, cu 0,25—0,30 m. față de prima pardoseală. Tot acum este surprinsă și o catapeteasmă cu fundația din cărămidă, a cărei talpă este cu 0,03 m. deasupra primei pardoseli.

Bisericii i se va adăuga și un pridvor deschis, cu arcade în formă de semicerc, înalte și înguste, ce se sprijină pe stâlpi circulari din cărămidă. De asemenea pridvorul are și o turlă, un element ce pledează pentru încadrarea pridvorului în secolele XVII—XVIII. Datarea nu este precisă, dar constructiv³, adăugînd și faptul că pictura de deasupra intrării pridvorului, reprezentînd pe Sf. Ioan Botezătorul (hramul bisericii) este zugrăvită în manieră brîncovenească, constituie elemente pentru încadrarea lui în epoca lui Constantin Brîncoveanu.

Ultima fază de construcție este dată de dărîmarea zidului dintre naos și pronaos, inclusiv a temeliei (vezi planul) și ridicarea altuia nou pentru mărirea spațiului naosului. Stratigrafic, groapa de demantelare a fundației primului zid dintre naos și pronaos este contemporană cu con-

3. N. Ghica-Budești, op. cit., p. 9, 10, 13, 18, și vol. 4, Noul stil românesc din veacul al XVIII-lea, în B.C.M.I., an XXIX (1936), fasc. 87—90, p. 21, 31, 35.

strucția celui de-al doilea, ambele tăind toate straturile pînă la ultima pardoseală. (vezi profilul). Tot de acum datează probabil și închiderea ușii laterale.

În momentul deschiderii șantierului de restaurare, biserica era într-o fază de ruină avansată, datorită părăsirii ei la începutul sec. XX.

Principalul inventar descoperit în S I și C 1 îl constituie ceramica aparținînd unui strat de cultură de secol XV—XVI⁴.

Formele ceramice cele mai des întîlnite sînt oalele cu o toartă, unele decorate cu benzi de linii paralele dispuse pe gît sau pe umăr, dintr-o pastă fină, cenușie sau cărămie, unele puternic arse: așa numitele „cahle cilindrice” de dimensiuni variabile, cu fundul plat, gîtul drept, buza îngroșată, avînd o secțiune triunghiulară, dreaptă sau puțin evazată în exterior, ornamentate cu benzi de linii paralele, databile în secolele XV—XVI; străchinile de mici dimensiuni, confecționate dintr-o pastă bună, cu profilul în L prelung. De remarcat cele cîteva fragmente de castronașe cu umeri înalți și fundul drept, ca și fragmentele de ulcioare de mici dimensiuni, cu gît tubular și corpul mai mult sau mai puțin bombat. S-au mai descoperit și cîteva fragmente de torți și buze de oale, în stratul castaniu, aflat sub nivelul de construcție al monumentului și aparținînd secolului XVI.

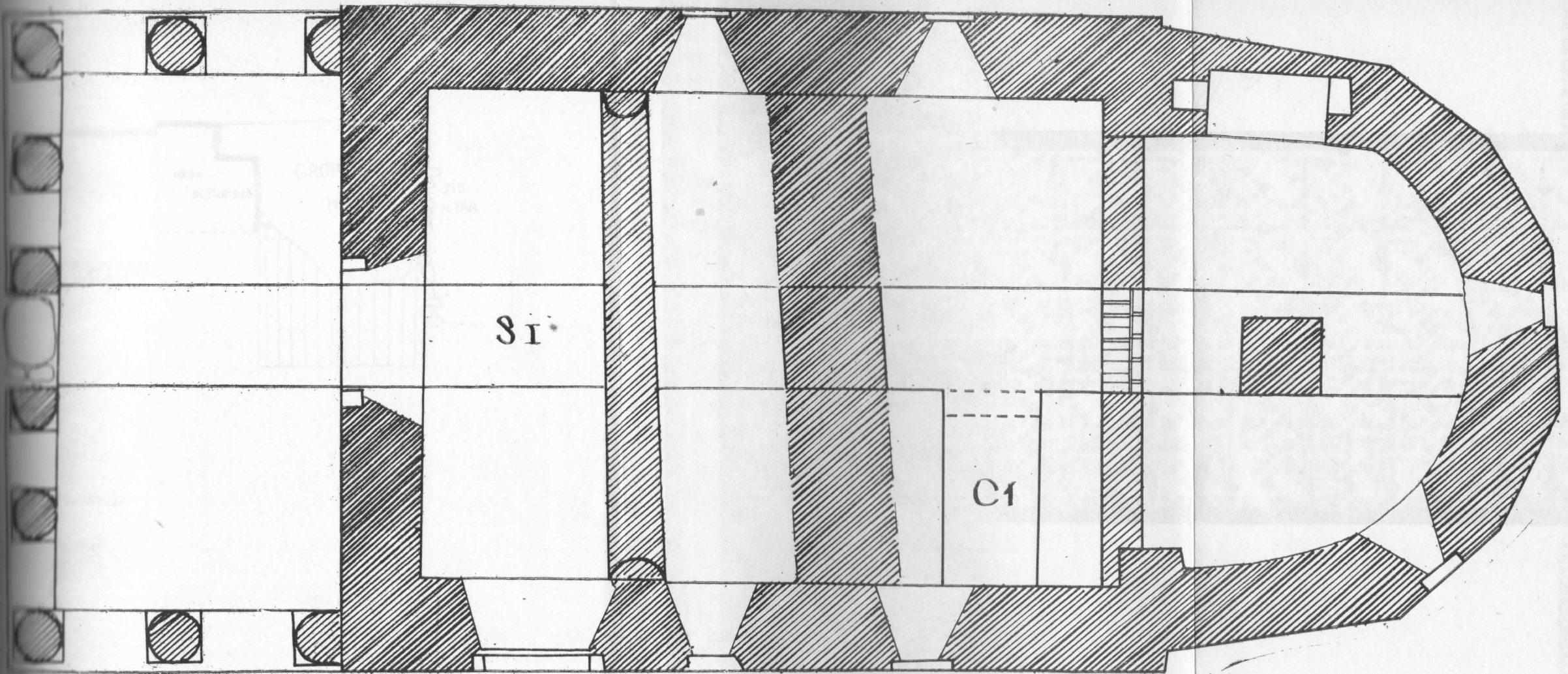
Alte obiecte: o monedă de argint⁵, aparținînd secolului XV, de origine maghiară găsită în S I, careul 5, la — 0,44 m. de nivelul de săpare: un inel cu șatonul rotund, ce avea o piatră semiprețioasă verzuie (distrusă în mare parte), descoperit în mormîntul M 2 din pridvor (vezi profilul); o cantitate mare de cuie folosite la încheierea sicriilor, atît la morții din pridvor, cît și la cei din naos și pronaos. Remarcăm în S I și C 1 în cele două straturi de arsură, în afară de ceramică și cărbune, cîteva lespezi de piatră șlefuită, dintre care cea mai mare avea dimensiunile de 0,20 × 0,12 × 0,02 m., descoperite în careul 8, la — 0,80 m. dar din păcate deranjate de zidul actual dintre naos și pronaos.

Stadiul incipient al cercetării noastre nu ne-a permis pînă în prezent o datare precisă a monumentului, însă o serie de elemente arhitectonice și arheologice care sînt date de: planul defectuos trasat al laturilor pronaosului, al zidului despărțitor dintre naos și pronaos, al ferestrelor (pe latura de sud a naosului, inițial a existat o singură fereastră, mai mare decît cele două actuale), fapt des întîlnit la construcțiile din prima jumătate a secolului XVII⁶, cînd meșterii încearcă încă să imite modul de construcție al secolului anterior, fără însă de a mai

4. Constantinescu Nicolae, Coconi. Un sat din Cîmpia Dunării în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic și istoric, București, 1972, p. 107—140 și Gh. I. Cantacuzino, Cetatea Poenari, în S.C.I.V., tom. 22, nr. 2, 1971, p. 281—284.

5. Identificare Constanța Știrbu, de la Muzeul Național de Istorie al R.S.R.

6. N. Ghica-Budești, op. cit., vol. 3, Epoca lui Matei Basarab, în B.C.M.I., an XXV (1933), fasc. 71—74, p. 11—12, 16.

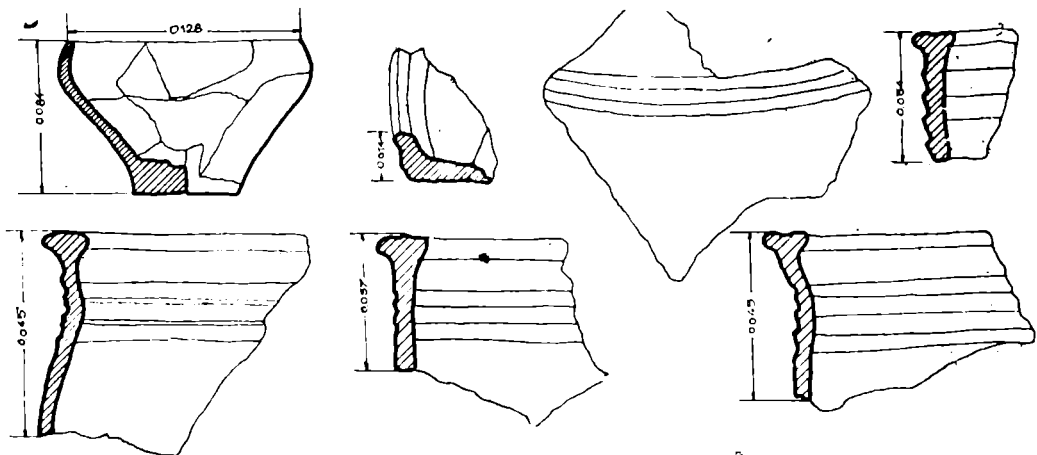

PLANSA nr 1

Biserica „SFÎNTUL IONICĂ” planul săpăturilor din 1973

avea la îndemână mijloacele tehnice și materiale ale înaintașilor lor ; existența ușii laterale de influență gotică, de care am vorbit mai sus și, în sfârșit, ceramica din secolele XV—XVI pledează pentru datarea monumentului cel mai târziu în prima jumătate a secolului XVII.

Rămînc pentru viitoarele investigații ce se impun, cercetarea zonei din afara monumentului și a urmelor de locuire din secolele XV—XVI, a înmormîntărilor depistate, a relațiilor dintre ele și biserică, pentru a permite o datare cît mai strînsă a ei.

PLANȘA nr.3

Biserica „SFÎNTUL IONICĂ” ceramică sec XV—XVI

R E S U M É

La recherche archéologique de l'Eglise „Sfintul Ionică” de Tîrgoviște, effectuée pour définir le projet de restauration, a établi que le monument peut être daté dans la première moitié du XVII-ème siècle. Ont. été déterminés du moins deux rebatissements le l'Eglise et le fait que le monument a été bâti sur un cimetière plus ancien. Ont été découvertes des traces de habitation du XV-ème siècle.

L A L E G E N D E D E S F I G U R E S

1. L'Eglise „Sfintul Ionică”. Le plan des recherches en 1973.
2. Profil de la section SI — Le mur de nord à l'Eglise „Sfintul Ionică” de Tîrgoviște.
3. L'Eglise „Sfintul Ionică”. Ceramique du XV-ème — XVI-ème siècle.